

5. kapitel. Ungdomsforfatterskabet

Da jeg skrev Romanen [*Dryss*], befandt jeg mig i et aandeligt Ingenmandsland. Den gamle æstetiske golde Liberalisme havde jeg rystet af mig og kunde ikke finde frem til den positive kollektive Menneske-Anskuelse, til den socialistiske Realisme. Romanen er et Produkt af dette aandelige Interregnum, en Afregning med det gamle og en Skyden Ham. Efter den begynder en ny Fase i mig, som kun har været sporadisk tilstede før, [...] og jeg skriver *Soldage* og derpaa *Pelle*.¹

Martin Andersen Nexø 1940

København

Før Nexø flyttede til København, havde han ikke haft nogen personlig forbindelse med hovedstadens litterære og radikale miljøer. Det moderne gennembrud, der var indledt i 1871 med Georg Brandes' forelæsninger om hovedstrømningerne i det 19. århundredes litteratur, havde været skelsættende i København såvel som i Christiania (Oslo) og Stockholm. Men det var ikke nået til Rønne, Østermarie, Askov eller Odense. Gennembruddet var et hovedstadsfænomen.

Her var noget at indhente! Fra 1896 kastede Nexø sig med glubende appetit ind i Københavns kunstmiljø og i byens socialliberale, radikale kredse. Barndomsvennen, forfatteren Jakob Hansen (han debuterede 1897 med romanen *En kritisk Tid*), venen og forfatterspiren Otto Rung (han debuterede 1902) og hans nye ven fra Lærershøjskolen, Johan

Skjoldborg, førte ham ind i miljøet, og her stiftede han hurtigt nye bekendtskaber:

Jeppe Aakjær, der debuterede i 1897 med et kampskrift mod Indre Mission og dens leder, Vilhelm Beck, *Missionen og dens Hovding*. L.C. Nielsen, der debuterede samme år med den revolutionære digtsamling *Tre Mænd*, som heroiserede oprørerne Kain, Judas og Spartacus. Harald Kidde, frafalden teolog, der debuterede 1900 med en samling religiøse og symbolske tekster, *Sindbilleder*. Louis Levy, der debuterede 1898 med den følsomme fortælling *Breve fra Ensombeden* om storbyens fristelser. Sammen med polarforskeren Mylius-Erichsen udgav han 1895-1896 månedsskriftet *Ungt Blod*, hvori også Sophus Claussen, Sophus Michaëlis og Viggo Stuckenberg skrev. Levy redigerede desuden antologien *Ungdom* fra 1901, hvortil Nexø bidrog med fortællingen ”Et Efterslæt”, der senere indgik i *Mulds kud. Anden Samling*. Nexø var i det bedste selskab i Levys antologi, hvortil også Ludvig Holstein, Henri Nathansen, Valdemar Rørdam, Agnes Henningsen, L.C. Nielsen, Kaj Hoffman, Jeppe Aakjær, Jakob Hansen, Thøger Larsen, Knud Hjortø og flere andre af tidens unge digtere bidrog.

Det naturlige samlingspunkt for alle disse skønånder, den generation, som fulgte efter ’det moderne gennembrud’, var Studentersamfundet. Studentersamfundet blev dannet 1882 som en radikal udbrydergruppe fra den konservative Studenterforeningen, og blandt dens toneangivende skikkelser fandt man i det første årti Georg Brandes selv, *Politiken*’s medgrundlægger Viggo Hørup og politikerens Herman

Omslaget til førsteudgaven af Mulds kud fra år 1900.

Trier. Man mødtes i foreningens lejede lokaler i Badstuestræde, efter 1898 i dens egen bygning på Bispetorvet – og uden for de programsatte møder sås man på bohemecafeen Bernina på Vimmelskaftet.

Formelt medlem af Studentersamfundet blev Nexø 1901, og han deltog ofte i debatterne. Hans kendteste bidrag er et foredrag lørdag den 8. september 1906 om ”Ægteskab og fri Kærlighed”, som senere afgav stof til fortællingen ”En Henrettelse!”² Det var en sen udløber af ’sædelighedsfejden’, en rørende afregning med det borgerlige ægteskab og på den måde et stykke klassisk brandesianisme. Dog var hovedpointen, at den ’fri kærlighed’ eller ’samvittighedsægteskabet’ uden præst ikke var noget, der først skulle opfindes. Papirløst samliv var ifølge Nexø i almen den almindelige måde at indlede et ægteskab på, og det burde også anerkendes som den mest naturlige.³ Her lå Nexø på linje med de revolutionære i Socialistisk Ungdomsforbund, som praktiserede ’kammeratægteskab’ og ligefrem trodsigt viste deres ’uægte’ børn frem.⁴

I ideologisk og æstetisk henseende var 1890’er-generationen et langt mere mangfoldigt og tvetydigt fænomen end ’det moderne gennembruds’ første generation. Og de problemer, der nu blev sat under debat, var ikke kun kirken, kristendommen og ægteskabet.

Men hvor hørte Nexø hjemme? I *Taarnet*, redigeret af Johannes Jørgensen, som snart efter konverterede til katolicismen, dyrkede man ikke et moderne, men ’et sjæleligt gennembrud’; til dette tidsskrift havde Nexø som fortalt i 1894 bidraget med et enkelt digt; og i senere optryk undlod han aldrig at gøre opmærksom på, hvor det først havde stået.⁵ Fra provinsen kom ’det folkelige gennembruds’ digtere med skildringer

af bonde-, husmands- og landarbejderliv; til denne bevægelse kan man regne Nexø for de fleste af hans bornholmerfortællinger. Fra landet kom også den naive og moralistiske ’skolelærerlitteratur’, og man kan måske henregne Nexøs sentimentale julefortælling ”Lille Barn Uskyld” hertil. Thøger Larsen forlenede i sine digte og sange det nære liv og naturen med lyse, kosmiske visioner, og sådanne passager af forjættende naturskildringer findes også hos Nexø, ikke mindst i romanen *Dryss*. Jakob Hansen og Johannes V. Jensen dyrkede i deres ungdomsfatterskaber dekadencen, livsleden og det makabre; og til denne kategori kan man henregne mange af Nexøs fortællinger og alle hans ungdomsromaner.

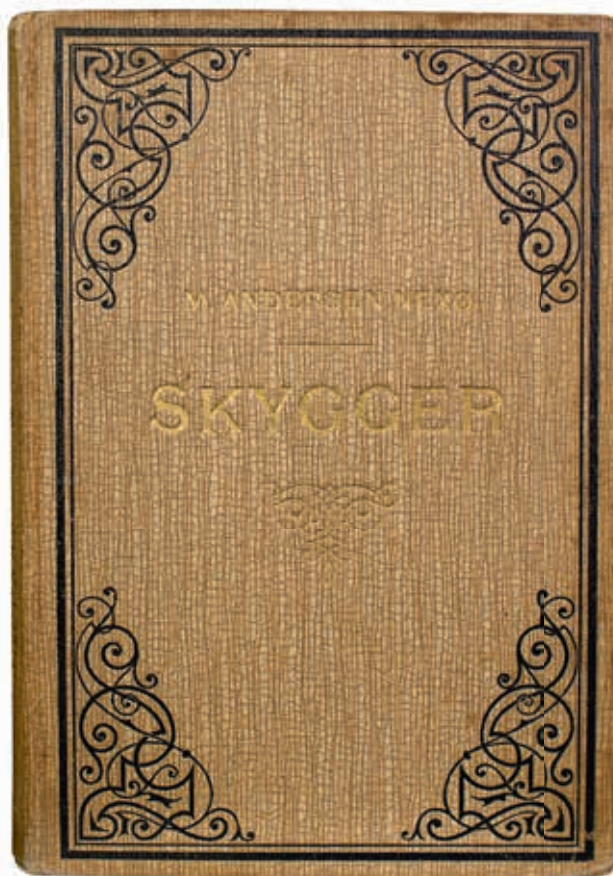
Skygger

Da forlaget Aschehoug i 1923 ønskede at markere Nexøs 25-års forfatterjubilæum, skrev han: ”[...] jeg aner ikke, naar Dagen falder, da ’Skygger’ udkom. Og hvor faar man det at vide?”⁶

Efter samråd mellem forlaget, Nexø og hans biografiskriver K.K. Nicolaisen valgte man da vilkårligt datoen 20. september 1898, og denne dato, som altså er en konstruktion, kanoniseredes i 1961 af Børge Houmann i dennes *Martin Andersen Nexø Bibliografi*. Ud fra samtidige kilder ved vi imidlertid nu, at Nexøs debutbog faktisk udkom lørdag den 17. september 1898, altså tre dage tidligere end hidtil antaget.⁷

Samlingen rummer syv fortællinger, som var blevet til over en periode på to år. De fire havde spansk motiv, de tre bornholmsk.

Mange år senere redegjorde Nexø for rækkefølgen i sine første fortællingers tilblivelse:

Omslaget af debutbogen *Skygger* i brunt riflet shirting.

Min første Novelle overhovedet er "Lotterisvensken", som jeg skrev i Vinteren 1893-94, samtidig med Fortællingen "Den musikalske Gris"; disse to Fortællinger blev imidlertid først offentliggjort adskillige Aar efter. Min første offentliggjorte Novelle – altsaa Debutnovellen – skrev jeg i Spanien og fik frem, vistnok i Ill.[ustreret] Tidende, Efteraaret 1895. Den hed "En Kvinderevolution".⁸

Fra samtidige kilder, navnlig Nexøs breve til sin forlovede, Margrethe Thomsen, kender vi i dag fortællingernes nøjagtige rækkefølge, som er en noget anden end den her anførte:

"Pan a ocho (En Kvinderevolution)" er dateret "Granada, marts 96", og den tryktes i *Illustreret Tidende* 10. maj 1896. Den er ganske rigtigt debutnovellen. "La Concha (Skitse fra Andalusien)" tryktes sammesteds 22. november 1896.

"Lille Barn Uskyld" fik han afsat til *Bornholms Tidende*, der trykte den som julehistorie 22. december 1896. Den er af gode grunde ikke medtaget af Nexø i nogen af hans novellesamlinger.

Ifølge Nexøs breve til Margrethe Thomsen var "Lotterisvensken" færdig den 9. december 1896:

I Dag har jeg fuldendt en ny Fortælling på halvhundrede store Sider: "Lotterisvensken". Den er ikke morsom, Fru Molbech siger, at den er trøstesløs, men det skulde den også være, så den må så vidt være lykkedes.⁹

Tilsvarende meldes "Dødskamp" færdig den 23. januar 1897. De nøjagtige affattelsestidspunkter på "To Brødre", "Brødsælgeren" og "Manuela" kendes ikke, men de havde ikke været publiceret før udgivelsen af *Skygger*.

"Lotterisvensken" er altså, ved vi nu, ikke hans første, men hans tredje eller, hvis man medregner "Lille Barn Uskyld", muligvis hans fjerde fortælling.¹⁰ Den viser i øvrigt et litterært mesterskab og en menneskelig modenhed, der langt overgår, hvad han ellers skrev før sin første rejse til Syden, og det ville alene af den grund være usandsynligt, at den skulle være skrevet i 1893-1894.

Hvorfor blev det da så vigtigt for ham senere i livet – i det ovenfor citerede, i hans *Erindringer* og talrige

andre steder – at påstå, at ”Lotterisvensken” var hans ”første Novelle overhovedet”? Forklaringen ligger højst sandsynligt deri, at han efter færdiggørelsen af *Pelle Erobreren* i 1910 i stadigt stigende grad opfattedes og kom til at opfatte sig selv som ’arbejderdigter’ og som autodidakt. En proletarskildring som ”Lotterisvensken”, der rummer meget selvbiografisk stof, kunne da i poetisk henseende hævdes at være forfatterskabets ’første’ fortælling, skønt den ikke er det i kronologisk henseende. Den blev hans signaturfortælling, og den udkom i talrige optryk på otte forskellige sprog, som føljeton og som selvstændig bogudgivelse i flere lande. Som den eneste af hans noveller er den desuden blevet filmatiseret.¹¹

”Lotterisvensken”

”Lotterisvensken” er en almueskildring fra Bornholm. Titelpersonen er indvandrer, en svensk stenhugger. At alle personer fremstilles som repræsentative for deres miljø, understreges ved deres anonymitet. Han omtales kun som ”Svensken”, ”Manden” eller ”Far”, alt efter hvorfra han anskues, ligesom hans kone tilsvarende kaldes ”Konen” eller ”Kvinden”, og børnene kun omtales ud fra deres nummer i søskendeflokken, ”den ældste Dreng” og så videre. Det lidt, læseren meddeles om svenskerens baggrund, er tilstrækkeligt til at forstå, at han som ludfattig indvandrer har søgt at finde lykken gennem social opstigning. Som type er han en mand, der har haft håb, der rakte ud over hans almuebaggrund, og som også har haft evner (fysisk styrke, initiativ, faglig dygtighed), der sandsynliggjorde håbets realisering. Men i stedet er han gledet ned i en udsigtsløs tilværelse som lønslave og forsørger for en stadigt voksende familie. Den skuffede lykkedrøm søger han på forskellige måder erstatning for i destruktive og selvdestruktive

handlinger, gennem brændevin og ved at tyrannisere sin familie. Med det køb af en lotteriseddel, hvormed fortællingen åbner, søger han at realisere sin oprindelige lykkedrøm, men han har kun råd til sedlen, hvis han afstår fra sin brændevin.

På et tidspunkt må han vælge mellem at hidkalde læge til sit syge barn eller at forny sedlen. Han vælger sedlen, barnet dør, og han lader familien synge den salme om og om igen,

hvori det døde Barn, triumferende over at være sluppet ud af denne syndige Verden, trøster sine sorgende Forældre og bebrejder dem deres Kortsynethed [...].¹²

Her foregriber Nexø den scene i sine *Erindringer*, hvor han selv under begravelsen i 1882 af lillebroderen Carl Nicolai væmmes ved Brorsons salme ”Nu, Gud ske lov, at stunden”. Biografisk interessant er ”Lotterisvensken” også i sin fremstilling af, hvorledes familiens ældste dreng formes psykologisk gennem faderen og moderen; da faderen lider skibbrud som maskulint forbillede, giver drengen sig ind i moderens univers. Fortællingen ender med, at manden taber sin lotteriseddel i kortspil, hvorefter den udtrækkes med en stor gevinst. Lykken er lige akkurat gået ham forbi, og han begår selvmord. Den strengt naturalistiske fortælling er psykologisk velunderbygget og uden nogen forsonende elementer.

”Lotterisvensken” er ligesom de seks andre fortællinger i samlingen præget af en knap og præcis personetegning og af en gennemført pessimisme. Alle fortællingerne lader deres hovedpersoner dø eller gå til grunde.

”Manuela”

”To Brødre” rummer en besk og direkte afregning med Luthersk Mission og ender med en missionærs død – af skræk.

Mere dobbeltbundet er ”Manuela”. I det ydre er fortællingen en sentimental skildring fra Granada af en smuk sigøjnerpiges endeligt, efter at hun er blevet forført af en tysk charlatan, Dr. Bierfreund. Gennem fortælleren får man et forvirrende indtryk af denne Bierfreund, der fascinerer fortælleren ved sin kynisme som skribent.

Jeg beundrede ham ogsaa for hans nøgterne Forhold til Muserne; han kunde skrive en læselig Roman paa en Maaned og tjene flere Tusend Mark ved det. Han skrev kun for at tjene Penge og var ikke afhængig af noget som helst, der hed Inspiration. Han var saa behagelig fri for Forfatternykker, bildte sig hverken ind, at han var ”en Gud” eller ”gudebenaadet” eller ”et helligt Skib, helt ompændt af Luer” [...].¹³

Nexø sender her en hilsen til symbolisternes da lukkede tidsskrift *Taarnet*, til hvilket han selv i 1894 så stolt havde bidraget med et enkelt digt. I et interview med samme tidsskrift havde digteren Sophus Claussen om en unavngiven ung digterkollega sagt: ”[...] han vidste ikke selv, hvad han var: uden et Skib helt ompændt af Luer”.¹⁴ Når Nexø i ”Manuela” parafraserer dette Claussen-citat, kan det opfattes både ironisk og selvironisk: Få år tidligere ville den unge forfatter af ”Retur” ikke have vrænget på næsen af et begreb som guddommelig inspiration – et begreb, som den naturalistiske digter af fortællingen ”Manuela” havde et anderledes håndfast forhold til. Under den tilsyneladende enkle og

sentimentale historie om en piges endeligt gemmer der sig en tvetydig kommentar til forholdet mellem symbolisme og naturalisme.

”La Concha”

”La Concha” er en historie om tab, men over beretningen om titelpersonens ensomme og langstrakte sultedød ligger der et tragikomisk lys: I fremstillingen af hendes aldeles ubegrundede fremtidshåb, hendes lige så ubegrundede taknemmelighed over sit ægteskab, hendes talentløse forsøg som tiggerske og hendes mere talentfulde forsøg som sultekunstner – kort sagt, i den stærke kontrast mellem indbildning og virkelighed. Enkefru Concha taber gradvist alt, men kuert som menneske er hun egentlig ikke; hun håber ufortrødent, mens livet ebber ud af hende. Også den indskudte historie om hendes tidligere liv er en beretning om tab: tab af skønhed, af ægtemandens troskab, af helbredet, af håbet om at få børn, af forsørgeren, af social status og til sidst af livet selv. Efter hendes død skulle man ikke tro, at hun kunne tabe mere, men hendes uværdige ligfærd og begravelsesstedet – protestanternes kirkegård! – udsiger, at det kunne hun altså, og stiller dermed kontrasten mellem hendes faktiske livshistorie og hendes ubekymrethed burlesk på spidsen. ”La Concha” lader sig dermed også læse som et afdæmpet heroiserende portræt af spansk folkekarakter:

[...] hun havde sit Folks Temperament og haabede saa meget desto ivrigere, jo ringere Grund der var til det. Hun levede paa denne Illusion [...].¹⁵

Denne spanske fantasme fandt Nexø klarest beskrevet i Miguel de Cervantes’ u dødelige roman *Don Quijote*, og han bidrog selv til dens lovsang blandt andet med rejsebogen *Soldage*, som vi skal betragte senere.

En hel del radikal råhed

Nexøs debut gik ikke upåagtet hen, og anmeldelserne spændte vidt.¹⁶ Den ene yderlighed var *Kristeligt Dagblad*, hvis anmelder bedømte *Skygger* ud fra en etisk snarere end en æstetisk målestok:

Samlingen indeholder syv Skildringer:

Til at begynde med kan maaske følgende Oversigt sætte Læseren i den rette Stemning:

1. "Dødskamp" skildrer en Forbryder paa Flugt. En Barnemorderske optræder som Biperson. Hovedpersonen tager sig selv af Dage.
2. "To Brødre". Disses Fader myrder Moderen og dræber sig selv. En Kone dør i Barselsseng og Barnet drukner. Den ene Hovedperson styrter sig selv i Søen, den anden bliver sindsyg og begaar et Mord.
3. "Lotterisvensken" skildrer en Mand, der forfalder til Lotterispil og Drik. Indirekte bliver han Skyld i sit Barns Død, selv tager han sig af Dage [...]
4. "Brødsælgeren" har ingen Hovedhandling.
5. "En Kvinderevolution". En Kone dør af Sult.
6. "La Concha". Hovedpersonen tager sig selv af Dage.
7. "Manuela" skildrer et utugtigt Forhold. Den kvindelige Part gaar komplet til Grunde.

[...] nu ved man, at Hr. Andersen Nexø ikke regner det saa nøje med et Menneskeliv mere eller mindre. [...] i hans Skildringer er der en hel Del radikal Raahed. Utvivlsomt har Forfatteren Evne til at opfinde og beherske en tragisk Situation, men vi finde det ikke overflødigt at advare ham mod at misbruge denne Evne [...]. Værket mangler Spor af Respekt for Døden og af Hjertelag for dem, der lide.¹⁷

Modsat mente digteren Sophus Claussen som afslutning på sin positive anmeldelse i *Lolland-Falsters Folketidende*:

Forfatteren [Nexø] er jo Virkelighedsskildrer, og han kan jo ikke gøre for, at Verden ikke skaffer de smaa, men indholdsrige Menneskeliv en anden Afslutning.¹⁸

Den vigtigste af alle anmeldelser må for Nexø have været *Politiken's*, det litterære venstres hovedorgan. Her anmeldtes *Skygger* af selveste Edvard Brandes, og Nexø kan næppe have været skuffet over hans ord:

[Nexø] viser en utvivlsom Begavelse, samler sine Tanker og Stemninger om ulykkelige Menneskers Forpinthed og gradvise Synken ned i Afgrunden. Han [...] bevarer den samme sunde Bitterhed over Stemningen, hvor Personerne saa end befinder sig. [...] Her findes Evne, Alvor, Lyst til at trænge ind i Tingene. [...] Fordringen bliver da den, at Hr. Andersen Nexø opbygger sig en Ordentlig Roman og ikke nøjes med Noveller, der er gode som Appetitvækkere, men i Længden smal Kost.¹⁹

Nexøs kortprosa var imidlertid, som det skulle vise sig gennem det næste halve århundrede, på ingen måde blot ungdommelige tilløb til senere, modne romaner, men blev affattet gennem hele forfatter-skabet. Flere af fortællingerne har vist sig at være kunstnerisk mere langtidsholdbare end mange af hans romaner.

Men naturligvis skulle *Politiken*, Edvard Brandes og læserne have en roman.

Det bødes der for –

Efter udgivelsen af *Skygger* samlede Nexø sig om sin første roman. I løbet af det næste år udgav han kun et par Spaniensskildringer, et enkelt digt samt fortællingen ”Bigum Træben”, der var bestilt af Sophus Claussen som julehistorie til *Lolland-Falsters Folketidende* i 1898. Claussen var siden 1896 medredaktør af sin fars avis.

Imens arbejdede Nexø på romanen *Det bødes der for* –, som udkom i november 1899. Titlen var hentet fra den tuberkuloseramte J.P. Jacobsens melankolske digt fra 1875:

Det bødes der for i lange Aar,
Som kun var en stakket Glæde;
Det smiler man frem i en flygtig Stund,
Man bort kan i Aar ej græde.
Der rinder Sorg, rinder Harm af Roser røde.²⁰

Og som J.P. Jacobsens roman *Niels Lyhne* havde været inspireret af den russiske digter Ivan Turgenjev, var *Det bødes der for* – (ifølge en sen indrømmelse fra Nexø selv) skrevet under direkte indtryk af Turgenjevs lange novelle ”Den første kærlighed”.²¹ Denne skildrer i jegform erotiske forviklinger i en fattigfin adelsfamilie. Nexøs roman skildrer tilsvarende forviklinger i et borgerligt miljø over to generationer. Formen er et langt brev, en art testamente fra fortælleren, tilsyneladende en gammel altruist, til et ungt par, som han selv uden kirkelige formaliteter har erklæret for rette ægtefolk.

Første del udspiller sig i brevskriverens barndom i København. Hans far har kun taget sin kone for hendes mange penges skyld, er hende systematisk

utro, påfører hende syfilis og forøder hendes formue. Til sidst hænger han sig, nøgen og fuldt belyst i en stue mod gaden, med hele kvarteret som tilskuere. Der er ikke sparet på teatereffekterne.

I anden del er fortælleren blevet voksen, har aflagt juridisk embedseksamen og er flyttet til provinsen. Han forelsker sig i en ung pige, som han gør gravid; men han er hende utro under graviditeten. Herved gentager han mønsteret fra sin far – ufrit, må læseren forstå, idet han er uhjælpeligt i sine drifters magt.²² Hun drukner sig i fortvivelse, og fortælleren tilbringer resten af sit liv med anger og daglig valfart til den skovsø, hvori hun druknede sig. Til sidst angrer han så at sige i anden potens, idet han fortryder sin fortrydelse som formålsløs. Af den respekterede, altruistiske gamle mand bliver der en fuldkommen kyniker tilbage.

Denne lille roman skulle på én gang demonstrere det borgerlige ægteskabs fallit, advokere for ’fri kærlighed’, gøre op med kirken og afskrive enhver tanke om samvittighed og fri vilje. Men romanen har med sin voldsomt fægtende nihilisme ikke en J.P. Jacobsens poetiske præcision.

Anmeldelserne delte sig efter de samme linjer som anmeldelserne af *Skygger*: På den ene side mente Edvard Brandes i *Politiken*:

saa vidt man kan se fastslog den berømte Sædelighedsbevægelse, at sandfærdige Bøger er utugtige. [... Romanen] er et talentfuldt Forsøg paa at se og skildre Menneskene som de lever – uden Besmykkelse eller Fortielse, og den hører saaledes til den gode Litteratur.²³

M. Andersen Nexø
Det bødes der for

FR. RAVNS FORLAG KØBENHAVN

At sandfærdige bøger kunne blive stemplet som 'utugtige', havde Edvard Brandes personlig og aktuel erfaring for. Hans egen roman *Det unge Blod* havde netop indbragt ham en bøde på 200 kroner subsidiært tyve dages simpelt fængsel for sin frivole skildring af en erotisk anlagt ung kvinde.

Om Nexøs roman mente *Kristeligt Dagblad*, at forfatteren "siger langt mere end hans sandhedssøgende Personlighed kan staa ved."²⁴

En Moder

Mindre end et år efter fremkomsten af *Det bødes der for* –, i september 1900, forelå Nexøs næste roman. *En Moder* udspiller sig i en østjysk landsby, hvortil en enkefru Berg, der havde været gift med en meget ældre mand, ankommer fra hovedstaden og flytter ind i Villa Stærekassen med sin unge og lattermilde datter Helga.

Villa Stærekassen bliver nu et gæstfrit og muntert tilholdssted for mange mennesker. Som pensionær har de en selvhøjtidelig og noget uligevægtig og livsuduelig digterspire Purgsenius, født Nielsen, af jævn herkomst, med ambitioner om en højskolekarriere. Som genbo har de en debil og menneskeligt forkommen skomagerlærling, Jørgen Rag, som er ulykkeligt forelsket i frøken Helga. Han afreager sin forelskelse på naturlige måder, som dengang ikke kunne nævnes på tryk. Mændene virker alle forkomne eller latterlige. Purgsenius forlover sig med frøken Helga, men forlovelsen hæves, da enkefru Berg indtager sin datters rolle i forholdet til

Omslag til Nexøs første roman, Det bødes der for –, anden udgave fra 1916.

Purgsenius og render af med ham. Hvilket hun håber, at datteren forstår og tilgiver, så de kan flytte sammen alle tre. Forholdet mellem mor og datter, der i begyndelsen fremtræder som et venindeforhold, viser sig at være et usundt konkurrenceforhold om, hvem der har mest erotisk tiltrækningskraft.

En Moder er en hverdagskomedie, Nexøs mest burleske og saftige bidrag til sædelighedsfejdens genoplussen omkring århundredskiftet, og den er holdt i en let og amoralsk tone tilsat sort humor. Den handler, som Nexøs højskolekammerat Søren Alkærsig skrev, om "elskovens sejr over moderkærligheden, og det i drastisk form".

Han sendte den til fru Molbech med følgende dedikation: "Til Professorinde M. Molbeck i kærlig Hengivenhed fra Martin Andersen Nexø".²⁵

Ungdommeligt overmod

I efteråret 1893 sørgede Nexø for, at hans lillesøster Anna kunne komme i huset hos fru Molbech. Hun tiltrådte pladsen den 1. maj 1894 og har således kunnet hjælpe med til at forkæle sin storebror under hans rekonvalescens. I sommeren 1895 deltog Anna i Askovs pigekursus, og fru Molbech vågede moderligt over også hendes udvikling. Fra Askov kom Anna en tid i huset hos Mathilde og hendes mand Niels Christian Snabe på deres gård i Brørup. Fru Molbech foreslog da Nexø, at hans lillesøster Othilie også kunne komme i huset i Spurvely, men det synes ikke at være blevet til noget. Til gengæld sørgede Nexø for, at hans kæreste Margrethe i deres forlovelsestid kom til at bo hos fru Molbech for at udvikle sig ved at gå på højskole, mens han selv studerede i København.

Inden Nexø selv stiftede hjem, mødtes alle linjer i hans liv i Villa Spurvely. Fire kvinder, der stod ham nær, heraf én som han næst efter sin egen mor følte sig nærmest, og én som han blev gift med, havde været eller var nu i dette hus. Sandsynligvis blev hans første datter også undfanget her. Villa Spurvely var hans kvindehus, hans hjertekammer. Det var desuden her, han havde skrevet sine første litterære forsøg.

Men nu da han syntes at have fundet sin linje som forfatter, uddrev fru Molbech ham af sit hus. Han satte så vidt vides aldrig mere sin fod i Askov, heller ikke efter fru Molbechs død og end ikke som turist. Flere indbydelser til at holde foredrag på højskolen blev afslået gennem årene. Det tog ham mange år at komme sig så vidt over tabet af fru Molbech, at han udadtil kunne give en slags forklaring:

Som Forfatter naaede jeg kun at gøre hende Sorg; da hun efter mine første Bøgers Fremkomst slog Haanden af mig, forstod jeg for Alvor, hvad det koster at maatte følge sin egen Vej.²⁶

Nexøs forklaring er imidlertid en bortforklaring. Da fru Molbech brød med ham, kunne han ikke sige åbent, hvorfor hun gjorde det. Og senere *ville* han ikke sige det.

En Moder var et indlæg i sædelighedsfejden. Men den lader sig desuden læse som en nøgleroman om livet i Villa Spurvely og om Andersen Nexøs /'Nielsen Purgsenius'/'Jørgen Rags' følelser over for enkefru Molbech/'enkefru Berg' og frøken Mathilde/'frøken Helga'. Mængden af lighedspunkter mellem *En Moders* fremstilling af mennesker og interiør i 'Villa Stærekassen' og Nexøs *Erindringer's* fremstilling af mennesker og interiør i Villa Spur-

vely er overvældende og detaljeret, og der er træk i *En Moder*; som fru Molbech vidste måtte have model efter hende og hendes datter og ingen andre.²⁷ For eksempel den replik hvormed den slagfærdige frøken Helga driller en gabende Purgsenius: "Der er saadan noget aabent i Deres Ansigt",²⁸ en replik der var et stående mundheld i familien Molbech. Og som nådesløs selvudlevering har *En Moder's* fremstilling af Jørgen Rag og Halvor Purgsenius-skikkelserne næppe sin lige i dansk litteratur siden Herman Bangs skandaleombruste *Haabløse Slægter*.

Men uanset hvad Nexø måtte have forestillet sig vedrørende fru Molbechs modtagelse af *En Moder*, så kunne hun med sin borgerlige horisont og sine æstetiske opfattelser kun have opfattet den som en skandaliserende nøgleroman. Her tillagde hendes fortabte plejesøn sin plejemor aldeles utilbørlige følelser over for ham og gav selv udtryk for ikke mindre utilbørlige følelser over for både hende og hendes datter. Og her var hun – Chr. K.F. Molbechs enke – nu udstillet for den læsende offentlighed som en tøjte.

Det har været utilgiveligt.

Det var også uopretteligt, i hvert fald på det personlige plan. Nexø mistede sin 'plejemor'. Med *Vej's Endes* fremstilling i 1939 af Martin Andersens samliv med fru og frøken Molbech blev tingene ganske vist bragt i balance, men da havde fru Molbech været død i mere end 30 år.

Skaden var dog begrænset til en meget snæver kreds, for så vidt som ingen andre end de allernær-

Omslag til En Moder fra 1900.

M. ANDERSEN NEXØ

EN MODER

JUL. GJELLERUPS FORLAG — KØBENHAVN

mest berørte før 1991 har læst *En Moder* som en nøgleroman.²⁹ Ingen af de indtil da foreliggende behandlinger af Nexøs værker har betragtet bogen således, og heller ingen af de samtidige anmeldelser. Nexøs forhold til Mathilde Snabe synes heller ikke at have lidt overlast, og deres søskendeagtige venskab varede livet ud.³⁰

Men det spørgsmål bliver tilbage, hvorfor Nexø overhovedet skrev denne roman, og hvorfor han så ubekymret sendte den til fru Molbech 'i kærlig hengivenhed'. Herom kan der kun gisnes. Men det er dog set før, at en ung hedspore søger identitet gennem uforbeholden tilslutning til en af tidens ideologier, i dette tilfælde nihilismen. Det er også set før, at en sådan ung mand afstiver sig ved at brænde broer bag sig, og at han ikke er nænsom i valget af våben til et sådant opgør med sin baggrund. Nexø vendte sig velsagtens provokerende imod fru Molbech, fordi hans nyvundne ideologi krævede at blive afprøvet. Og måske også fordi hans følelser over for hende og over for Askovmiljøet i det hele taget var mere sammensatte, end han kunne håndtere på daværende tidspunkt. Men under alle omstændigheder skrev han romanen uden at have klargjort sig konsekvenserne af en sådan provokation: et ulægeligt brud.

Mulds kud

Kun to måneder efter udgivelsen af *En Moder*, i november 1900, forelå en ny samling fortællinger: *Mulds kud*. Nexø genanvendte titlen fem år senere til *Mulds kud*. *Anden Samling*, og da han i 1920'erne fik sit forlag med på at udgive sine samlede fortællinger, kom de også til at hedde *Mulds kud* I-III. Om begrebet 'mulds kud' og om sine grunde til at anvende det som bogtitel skrev Nexø i 1905:

Det Billede, Ordet fremkalder, synes jeg griber – som en Anelse – om saa meget i Livet og navnlig i Almuens. Jeg staar og ser ud over den jævne, hverdagsgraa Jordskorpe – og pludselig skyder det uventet, forraader Kræfter i det skjulte og aabenbarer ejendommelige Underlag. – Det jævne Folks Katastrofer kommer næsten altid som en uhørt og uanet Kraft, der i et overraskende Nu vælter den graa Kulturskorpe til Side, tager Magten helt, og skaber store Skæbner. Saa staar Tildragelsen dér, egentlig uudgrundelig, løssagt fra al Selvfølgelighed og rager blodig op over den flade Mark. Som en Memnon-Støtte synger den om noget, der maaske er tænkt engang i fjærne Tider, maaske bunder den saa dybt at det aldrig har haft med Tanker at gøre.³¹

Ud over titlens allusion til almue, til oprindelighed og til pludselige instinkt- og driftsudbrud kan det nævnes, at Nexø måske har titlen fra et førstetryk af en af Henrik Pontoppidans sociale fortællinger.³² Nexøs litterære smag forandrede sig over årene, men han var alle dage en varm beundrer af Pontoppidan.

Mange af Nexøs tidlige noveller er skæbnefortællinger med karakter af uafvendelig nødvendighed, i *Skygger* mest udpræget "Døds kamp" og "Lotterisvensken". I *Mulds kud* finder vi tilsvarende stramme beretninger i "Frænke" og "Hovsmeden fra Dyndeby", men med den forskel, at titelpersonerne i disse meget aktivt og bevidst selv begår de destruktive handlinger, der fører til deres død. Fortællingerne drejer sig om stærke originalers bevidste normoverskridelser. De udspiller sig begge i den førindustrielle bornholmske almue.

Nexøs bornholmernoveller er ofte blevet jævnført med Steen Steensen Blichers noveller og med

Johannes V. Jensens samtidige *Himmerlands historier*. Nexøs "Hovsmeden fra Dyndeby" lader sig da også umiddelbart sammenligne med Jensens "Thomas i Spanggaarden" fra 1898. I begge tilfælde har vi at gøre med titelpersoner, der skiller sig ud fra deres miljø ved at optræde usædvanligt hårdhjertede. Vi følger personerne over en år-række frem mod deres død, som i begge tilfælde har voldelig karakter. Og læseren lades forstå, at hovedpersonernes omgivelser nok betragter dem med fascination, men uden beundring, fordi de, blandt andet ved at føre bevidst urimelige processer mod deres naboer, sætter sig ud over det socialt acceptable. Nexø var som Johannes V. Jensen en sikker og sympatetisk skildrer af den gamle almues takt og tone.

"Frænke"

Frænke betyder kvindelig slægtning, og titelpersonen i "Frænke" var langt ude i familie med Nexø selv. Historien bygger på en virkelig begivenhed: Natten mellem den 20. og den 21. marts 1884 nedbrændte tre længer af Tjørnebygaard, 6. Selvejergaard i Pedersker, hvorved mange dyr omkom. Gården tilhørte Nexøs fars fætter Jens Espersen Dick. Den 24. marts blev hans søster, Anne Cecilie Jensen, arresteret, mistænkt for brandstiftelsen. Natten mellem den 2. og 3. maj hængte hun sig i arresten i Nexø uden at have tilstået, og skyldsspørgsmålet blev aldrig afgjort.³³

I fortællingen går Nexø ud fra, at hun er skyldig. Men over for myndighederne holdt almuefolk sammen, og skønt alle vidste, at der var fjendskab mellem Frænke og hendes bror, påstod broderen i retten, at de intet udestående havde. Ingen vil vidne, og Frænke selv er tavs. Broderen får under alle om-

stændigheder erstatning af forsikringsselskabet. Men Frænkes

Bo var let at gøre op nu; hvert et Barn i Byen kunde gøre Regnestykket. Tilstod hun, saa tog Assurancen hendes Formue, og hendes Datter og Svigersøn maatte gaa ludfattige fra Gaarde; maaske endogsaa uden at kunne svare enhver sit, saa de vilde være brændemærkede for alle Tider.³⁴

Da Frænke mærker, at hun snart ikke mere vil kunne opretholde sin tavshed i arresten, spiller hun "sin sidste Triumf"³⁵ ud i kampen for datteren og hænger sig i sit forklædebånd.

I sin kompromisløse stædighed, om det så skal koste hende livet, er hun i slægt med kvinderne i de islandske sagaer. Ane Marie, som ofrer livet for sin søn i Karen Blixens langt senere fortælling "Sorg-Agre", er heller ikke uden lighed med Frænke.

Andre fortællinger

Humoresken "Bigum Træben" skildrer forsøret et andet bornholmsk muldskud i form af en egensindig spillemænd og hans ægteskabelige ned- og opture.

Den lille skitse "Lønningsdag (En Idyl)" om arbejdsgiverens grådighed og om hans forkuede arbejdere har nået et vist ry, fordi der i den optræder en rank bificur blandt arbejderne: en socialist, den første i Nexøs forfatterskab. Han nægter at tage hatten af for den forbikørende arbejdsgiver, men dennes søn klipper hatten af ham med sin kørepisk, og arbejderen står til snarlig fyring. Fortællingen har et klart socialt motiv, men dens grundholdning er lige så mørk og pessimistisk som Nexøs øvrige forfatterskab på daværende tidspunkt.

”To Kvinder” handler om krigsinvaliden Karl, der ikke lever op til sit kraftfulde navn, men er et passivt bytte for omstændighederne. Der er intet aktivt over ham, han må vel snarere kaldes et skumpelskud end et muldskud, og hermed træder han ind i rækken af livsuduelige mænd i Nexøs ungdomsfatterskab, mens kvinderne modsvarende er skildret som grundløst selvopofrende.

”Naar Nøden er størst –!” er en jovial fiskerskrøne om, hvorledes man – som i Holbergs portræt af Anholts forbryderiske indbyggere i *Peder Paars* – ’ernærer sig kristeligt af vrag’. Fiskerne i et bornholmsk leje er eksperter i den kunst at vride det yderste økonomiske bytte ud af en stranding.

”En Omvendelse” giver en studentikos parodi på en ’emanciperet’ kvinde og er en pinlig illustration af forfatterens programatiske modvilje over for sin samtids kvindebevægelse.

Indtagende er derimod samlingens afsluttende kærlige skitse af Nexøs aldrende værtspaar fra Granada, señora Pepa og hendes kæreste don Pedro, ”Som Børn”.

Tidsskriftsplaner

I efteråret 1900 havde Nexø og Jakob Hansen planer om ”i Kompagni med en ung Forretningsmand”, som skulle bekoste foretagendet,

at udgive et radikalt Ugeblad, dels æstetisk, dels politisk. Bladet skal som sagt være radikalt men ikke tilhøre noget enkelt Parti, snarere blive et Samlingsmærke for de Elementer i den danske Ungdom, der ikke tiltales af et eventuelt Alberti-Regimente og dog heller ikke lyster at overgive sig på Nåde og Unåde til Socialdemokratiet.³⁶

Efter mange års politisk strid blev der i 1901 omsider indført parlamentarisk statsskik i Danmark, således at en regering ikke mere kunne sidde med et folketingsflertal imod sig. Indførelsen af denne statsskik kaldtes Systemskiftet i 1901. Det første Venstreministerium tiltrådte 24. juli samme år.

Peter Adler Alberti var medgrundlægger af Venstre-reformpartiet, som var et antimilitaristisk og liberalt udbryderparti, en forløber for Det Radikale Venstre. Og Alberti blev justitsminister i Venstreregeringen. Det var denne kommende situation, Nexø og Jakob Hansen forholdt sig til her i december 1900.

De søgte opbakning hos flere forfattere, deriblandt Sophus Claussen, som Jakob Hansen opsøgte personligt i dette ærinde. Claussen var ikke begejstret for det kommende blads efter hans opfattelse meget bastante program, men gav dog en slags tilsagn om medvirken.³⁷

Imidlertid blev Nexøs og Jakob Hansens ugeblad ikke til noget. Det viste sig, dels at den unge forretningsmand forlangte at være med i redaktionen, dels at han alligevel ikke havde nogen penge.³⁸

Journalist

Efter udsendelsen af *Muldskud* bragte dagbladet *København* den første større portrætartikel i pressen om Nexø. Den var skrevet af journalisten Frejlif Olsen, som dengang også skrev for *Politiken*. Artiklen sluttede:

Hans Romaner, der er noget tunge, alvorligt fortalte, vidner om de Kampe, hans Udvikling har kostet ham. Derfra det rolige, sindige, lidt skeptiske Blik paa Personer og Forhold, der lyser ud af

hans Skildringer. Han er ikke flasket op med Middage og Panchesold. Der er ikke et ærligt dansk Hurra i hans Krop, men han ser heller ikke ud til at kunne sige en poetisk Usandhed.

Anerkendelsen, han har vundet, kom sent. Tilfredsstiller den ham? Vi har spurgt ham derom, og han har svaret, at hans højeste Ønske var at blive Journalist [...].³⁹

Man bemærker den tvetydige datidsform: hans ønske ”var” at blive journalist. Og skønt han livet igennem udfoldede et omfattende journalistisk forfatterskab som essayist, rejsebrevsforfatter, kulturjournalist og meget andet, så har hans primære ambition på daværende tidspunkt uden tvivl været at befæste sin position som skønlitterær forfatter, som digter.

Ikke desto mindre blev han nu knyttet til dagbladet *København*, som indledte hans første bidrag med følgende redaktionelle bemærkning:

Denne Artikel er Indledningen til en Række Artikler om havarerede Eksistenser, som Forfatteren M. Andersen Nexø vil skrive her til Bladet.⁴⁰

København var en middagsavis, grundlagt 1889 og redigeret af Harald Witzansky, dengang også forretningsfører for *Politiken*. Bladet havde i provisorieårene været et uafhængigt oppositionsblad, der havde tiltrukket forfattere som Herman Bang, Gustav Wied og Gustav Esmann, men det udviklede sig under Witzanskys ledelse i mere borgerlig retning.

Havarerede eksistenser

Nu fik Nexø mulighed for at vise, hvad han duede til som fast klummeskribent. Fra sin nye lejlighed

på Frederikssundsvej 15, 1. sal i det dengang ganske rå kvarter på Ydre Nørrebro havde han let adgang til ’Lersø-bisserne’ (de lokale hjemløse) og andre ’havarerede eksistenser’, som han skulle skildre. Han spurgte ikke fru Margrethe om lov, før han inviterede dem med hjem for at få førstehåndsindsigt i livet som vagabond eller for at tegne bestemte typer: ”Pjalter!”, ”Bøllen”, ”Bissen” og så videre.

En serie på tre klummer om forskellige metoder i tiggeriets ædle kunst indledes således:

Grundformen er naturligvis den at gaa op til Døren, ringe paa og bede om lidt. Den benyttes af alle dem, der drives til Dørene af den haarde Nød. Dem falder det naturligt kun at sige Sandheden; de kan vanskeligt tænke sig, at noget skulde være mere virkningsfuldt end den nøgne Kendsgerning: Arbejdsløshed – mange Munde – Sult.⁴¹

Men denne grundform, der appellerer til *medlidenheden*, er kun for amatører. Den professionelle ved, at medlidenheden hurtigt slides op, og henholder sig i stedet gemytligt til *rimeligheden*: Han har allerede otte øre, hvis han får yderligere otte øre, er der nok til et måltid med en alkoholfri øl. Og han afstår udtrykkeligt fra at bede om yderligere fire øre til en snaps, for også han vil gerne indskrænke sig i de hårde tider.

65 bidrag blev det til i perioden fra den 13. december 1900 til den 2. maj 1902, cirka ét om ugen, de fleste fra København, nogle fra Bornholm. De to romaner *Familien Frank* og *Dryss* udgav han samtidig. Det var en af de mest produktive perioder i Nexøs forfatterskab.

Man har ofte betragtet disse avisklummer fra århundredskiftet som 'forarbejder' til senere fuldt udarbejdede fortællinger eller episoder i de store romanværker, og sådan lader mange dem sig i bagklogskabens lys også læse. "Menneskerettigheder" fra 1901 om to proletardrengees pjækkedag vokser således over en mere gennemarbejdet form i *Tyendebladet* 1907 ud til den endeligt udformede mesterfortælling "Flyvende Sommer" i samlingen *Af Dybets Lovsang* (1908). "Tyvetøs" fra 1901 om det 'uægte', alt for frugtbare pigebarn vokser tilsvarende via fortællingen "Boline" i *Verdensspejlet* 1907 frem til den fuldt udfoldede, bittersøde livshistorie om "Kærlighedsbarnet" i *Af Dybets Lovsang* – og i sidste ende til figuren Ditte Menneskebarn.

Alligevel kunne disse veloplagte klummer fortjene at blive læst i deres egen ret og som en samlet udgivelse, ligesom man udgiver store billedkunstneres skitser. De er oftest træfsikre, lune og satiriske, friskt nedfældede skitser af den moderne almue, af livet på bunden af samtidens København. Nexøs uforlignelige evne til at skildre børn, gamle og pjaltproletarer står allerede her i fuldt flor.

Nogenlunde samtidig med Nexø bidrog i 1900-1901 også Johannes V. Jensen til dagbladet *København* med nogle skitser, hvoraf flere tilsvarende kan betragtes som forløbere til hans banebrydende *Digte* (1906). *København* var et frugtbart spirested for flere forfattere, der senere vandt sig stort ry.

Forlagsskifte

Nexø havde fra begyndelsen ønsket at udkomme på Gyldendal, som var landets ældste, største og mest prestigøse forlag. Under Frederik V. Hegels ledelse

havde forlaget været hjemsted for det moderne gennembruds danske og norske forfattere, og under Peter Nansens kunstneriske ledelse fra 1896 fornyede det sit frisindede ry.

Til sin forlovede Margrethe Thomsen skrev Nexø i september 1897:

Jeg har været oppe hos Peter Nansen med "Døds-kamp" og en anden lille Fortælling. Han syntes udmærket om dem og rådede mig til at skrive en stor Bog. [...] Hvem ved måske kan man opnå en pæn lille Berømmelse. Det var jo ikke af Vejen, og Peter Nansen lod til at mene det.⁴²

Kort efter indgav Nexø det samlede manuskript til *Skygger* til Gyldendal.

Du ved, jeg har leveret et bind Småting ind til Gyldendal. De syntes godt om dem og var ikke uvillige til at tage dem men mente at både jeg og de var bedre tjent med at fremtræde for Læseverdenen med et større, sammenhængende Arbejde. Da jeg så fortalte dem, at jeg har begyndt en større Bog, købte de den af mig og betalte mig 300 Kr. på Forhånd.⁴³

Den omtalte større bog var Nexøs første romanforsøg, som skulle hedde *Af en ung mands papirer*, og den blev indleveret til Gyldendal den 31. marts 1898. Imidlertid blev den først udgivet, stærkt forkortet, af Børge Houmann fjorten år efter Nexøs død: *Af en ung mands papirer. Martin Andersen Nexøs første romanforsøg* (1968). Og Nansen var heller ikke mere begejstret for fortællingerne, end at han i sidste ende afviste også dem. Nexø måtte finde et andet forlag.

Som nævnt var det vennen Johan Skjoldborg, der havde henledt hans opmærksomhed på Gjellerups Forlag, som havde navn efter sin stifter og ejer, forlagsboghandler Julius Gjellerup. Han havde gjort sig bemærket som medudgiver af *Danske Folkebibliotek*, Danmarks første billigbøger, en serie med oversættelser af verdenslitteraturens hovedværker. Men også samtidige forfattere som Skjoldborg, Valdemar Rørdam og Alfred Ipsen udkom her.

I april 1898 havde Nexø da solgt *Skygger* til Julius Gjellerup, og hos ham var også *Det bødes der for –*, *En Moder* og *Muldsken* udkommet, fire bøger i løbet af kun to år.

Hermed havde Nexø tjent sine sporer, og i 1901 fik han sit ønske opfyldt og skrev kontrakt med Gyldendal.

Familien Frank

Familien Frank. Fortælling udkom på Gyldendalske Boghandels Forlag i april 1901.

I en lille østbornholmsk købstad bor madam Frank, skræddermester Frank og deres fjortenårige søn Thorvald. Familien er et produkt af erotiske forviklinger, idet Thorvald er biologisk søn af en af byens stormænd, gårdejer og brygger Dam. Denne har købt sig fri ved at betale mester Frank for at påtage sig faderskabet, hvilket alle i lillebyen er klar over. Madam Frank, der var meget tiltrækkende som ung, udvikler sig til en furie, frygtet i hele byen, mester Frank, der som ung var en dygtig og pillen skrædder, bliver et dovent og fordrukkent pjok, og Thorvald er byens værste gadedreng. Men han viser sig mod bogens slutning at være af uventet solidt, ansvarsbevidst stof.

Som i ”Lotterisvensken” går den mandlige hovedfigur til grunde. Men hvor ”Lotterisvensken” var en hverdagstragedie, er *Familien Frank* anlagt som en parodisk og satirisk hverdagskomedie. Mester Frank drukner, efter at han døddrukken er faldet i søvn på stranden. Da han senere bliver fundet som strandvasker af sønnen Thorvald, er madam Franks eneste kommentar og bogens slutord: ”Saa fik han da endelig nok at drikke.”⁴⁴ Den unge Nexø havde forkærlighed for sådanne bratte, gerne chokerende afslutninger; muligvis havde han samlet det op fra Henrik Pontoppidans kortprosa.

Store dele af romanen er fortalt i direkte eller dækket direkte tale. Nexø fører her gadesproget, som han gengiver det i sine samtidige klummer om ’havarede eksistenser’ fra dagbladet *København*, ind i romanens form. Bogen indleder med madam Franks råb:

”Thorvald, Thorvald! Vil Du nu komme! Vil Du nu se, Du kommer! Jeg skal lære Dig ikke at lystre, din infame Knægt! Du skal faa saa mange Bank – uh jeg skal slaa Dig, til Vandet render fra Dig, dit Bæst, din Laban, din –, din – din –!”⁴⁵

Eller Thorvalds og en kammerats betragtninger over en af byens borgerdamer:

”Saa du *Korvetten*? Det er nogen ordentlige Flydebatterier, hun har, hva?”

”Ja, og sikken en dybtgaende Agter, Du; hun stikker mindst sine tolv Fod.”

”Jeg synes nu, hun ligger højt. Hun skulde holde Svømmeskole, skulde hun!”

”Den vilde nok give mange Redningsmedaljer.”

”Jamen selv kunde hun da aldrig drukne!”

”Jo, i sit eget Fedt min Far.”⁴⁶

Denne form for meget jordbunden realisme faldt størstedelen af pressen for brystet, og det var ikke kun *Kristeligt Dagblad*, der mente: ”Det er Svineri og Raahed fra Ende til anden.”⁴⁷

Dryss

Dryss var Nexøs hidtil største satsning – bogen fylder 454 sider – og er den mest vellykkede af ungdomsromanerne. Nexøs første romaner blev skrevet meget hurtigt efter hinanden, og derfor er det forståeligt, at flere temaer, figurkonstellationer og episoder genfindes fra den ene til den næste roman: kritikken af ægteskabet som en form for prostitution, ”Ægteskabets modbydelige Kompromis-Tilstande”,⁴⁸ hævdelser af tilværelsens meningsløshed, kritikken af kirken.

I *Dryss* hedder hovedpersonen Karl Bauder. Måske skal navnet alludere til sømandsovertroen om klautermanden, der varsler undergang, måske til den misantropiske franske digter Charles Baudelaire. Han er en ung borgersøn af velhavende familie, hvor den hårde fader er sin kone systematisk utro. Da moderen var gravid med Karl, fødte hun for tidligt, fordi hun i pyntesygge snørede sit liv i stramme korsetter. Som følge heraf har han fra barndommen lidt af en ikke nærmere bestemt sygdom på sjæl og legeme. Sygdommen rummer elementer af ’nervesvækkelse’ og hypokondri. Han søger nu til den østjyske lilleby med det symbolske stednavn Domborg for at komme sig – eller dø.

Her omgives han af et grotesk persongalleri af drankere, hystader, alkoholiserede afholdsprædikanter, hykleriske præster, idioter og utro ægtefæller, flere af dem sygdomsramte eller indbildt syge. De eneste sunde mennesker er figurerne fru og frøken

Hansen, der har en påfaldende lighed med fru og frøken Berg fra *En Moder*.

Bogen åbner med denne præsentation af sin hovedperson – eller med hovedpersonens præsentation af sig selv:

Livet havde ladet ham i Stikken!

Der var ingen svulmende Blodfylde over ham, intet Glimt af Overmod i hans graa Blik, ingen Spænding i hans Legeme af overstærke Muskler.

Som en Egn var hans Legeme, en Egn hærget af Sot og Tørke, hvor Livet flygtede fra alle Kanter og overlod Pladsen til den næste Kolonist – Døden.

Netop saadan: Skoldet, febertør, med lidt uren Væske i de udtørrede Flodlejer. Gold, uden Ævne til at fostre ringeste Liv, men dræbende for hvert Frø, hver Spire, der forvildede sig hid. Og mere end det. Var han ikke som en død Haand for sine Omgivelser ogsaa, døde ikke Smil og Ungdom bort paa Læben af dem, der nærmede sig ham? Jo, han var et Pesthul, en giftig Sump, der virkede dræbende langt ud over sig selv!

Og kun seks og tyve Aar!

Han var mærket!⁴⁹

Over for den syge og svagelige Karl Bauder står hans ven Aage Sørensen, kraftkarl og atlet. Karl er blevet kæreste med frøken Hansen, men afbryder forholdet, da han jo regner med at skulle dø – og glæder sig, da Aage og frøken Hansen finder sam-

men og indleder et forhold. Over for den fysisk stærke Aage Sørensen er den sygelige Karl Bauder ”Forstand i Renkultur, med Legemet indskrænket til det mindst mulige.”⁵⁰ Han er reduceret til en betragter af andres liv.

Karl har tidligere talt til Aage om dødens tilfældighed, men nu får han ret: Aage rammes af tyfus og dør hurtigt efter, svæklingen Karl bliver tilbage. Bogen konkluderer, at alt er spild.

”Spild, her lægger vi din Kærlighed!” – ”Spild, der var dine Drømme!” – ”Spild, alt hvad du har elsket og hadet!” – ”Spild, dine Lidelser, din Frygt og din Gruen!” – ”Spild, her er din Glæde over Styrken og Skønheden!” – ”Og her er dit Venskab, din Ærbødighed for Livet, dine Veer – Spild, Spild!” Og Aages Billede vaskede op for hans Fødde, viljeløst, dødt.⁵¹

Ikke desto mindre er der i *Dryss* momenter af stor skønhed, hvor Karl Bauder iagttager naturen, fremstiller den som en smuk kvinde og solen som hendes elsker. I sådanne passager fornemmer man Karl Bauders – og Nexøs – længsel efter at slippe af med sin pessimisme og kynisme.

Livslængsel

Hvis man vil forstå den energi, der på så kort tid fik Nexø til at skrive så mange og så sort pessimistiske romaner, er det næppe tilstrækkeligt at henviser til tidens litterære mode eller til den livslængsel, som navnlig J.P. Jacobsen havde skildret så virtuost i *Niels Lybne* og *Fru Marie Grubbe*. Ej heller til inspiration fra vennen Jakob Hansens forfatterskab, der var om muligt endnu mere kynisk og dekadent end den unge Nexøs. Men hans egen syg-

domshistorie viser os en ung mand, der med nød og næppe undslap døden, da det lykkedes ham at komme sydpå, og som derefter resten af livet var sig sin egen dødelighed meget bevidst.

Sygdom har sine Værdier; det giver en egen Livsfølelse at være varskoet, saa at sige at hænge og dingle i en Traad over Afgrunden – alting bliver forunderlig nærværende. Og dyrebart! [...]

Ingen har jo Brev paa sit Liv, alligevel gebærder man sig gerne som skulde man leve evigt. Der er noget inciterende i at have faaet sat et ”men” ved sig, eller et Kors om man vil; Ting og Foreteelser faar det Dyrebare Glans.⁵²

Nexø kendte indefra både den livslængsel, som rekonvalescenten Karl Bauder nærer, og den rolle som passiv iagttager, rekonvalescenten ofte er henvist til. Denne personlige baggrund for ungdomsromanerne er formentlig også en del af grunden til, at han senere i livet hang så stærkt ved dem, især *Dryss*. At skrive disse romaner har været en form for dæmonuddrivelse, så han kunne komme videre.⁵³ Til Karl Larsen, som var formand for Dansk Forfatterforening, i hvilken Nexø dengang var stærkt engageret, skrev han: ”Bogen repræsenterer et stort Arbejde fra min Side, saa stort og ihærdigt i Virkeligheden, at jeg ikke har forvundet det endnu.”⁵⁴

I 1898 udgav Johannes V. Jensen romanen *Einar El-kær*, som skildrer en student fra provinsen. I København splittes han mellem en biologisk determinisme og en naiv tro på kærligheden. Han dør på en galeanstalt, og obduktionen viser ’blød hjerne’.⁵⁵ Jensen slettede denne bog af sit forfatterskab.

Nexø slettede ingenting. Tværtimod, *Det bødes der for* –, hans første roman, blev efter gennembruddet med *Pelle Erobreren* altid tilbudt nye forlag rundt om i verden; den kom i seks oplag på tysk før Hitlers magtovertagelse, og senere udkom den på hollandsk, polsk, russisk og slovakisk. Af uvisse grunde udkom den så sent som i 1992, hvor Nexø jo ikke mere har kunnet gøre indflydelse gældende, på vietnamesisk. Måske har en vietnamesisk forlægger hørt, at Nexø skulle være en europæisk klassiker, men har fundet det for dyrt at lade for eksempel de fire bind *Pelle Erobreren* oversætte? Tilsvarende blev *En Moder*, *Familien Frank* og *Dryss* genoptrykt og oversat til adskillige sprog gennem hele Nexøs levetid, altid på hans initiativ eller med hans fulde billigelse. I 1949 tvang han Gyldendal til at trykke et nyt oplag af *Dryss*, idet han truede med ellers at forlade forlaget. Men trods al sympati for Nexø på dette tidspunkt var anmelderne ikke begejstrede.⁵⁶

Skønt læserne foretrak hans senere værker, vedkendte Nexø sig fuldt ud sin ungdoms udforskning af sindets skyggesider. Måske ville han herved også understrege, at han stak dybere i menneskekendskab, end man umiddelbart skulle tro.

Mulds kud. Anden Samling

Både ved sin titel og sin grundholdning hører *Mulds kud. Anden Samling* til ungdomsforfatterskabet, og den skal derfor omtales her. Den blev ganske vist udgivet i 1905, hvor Nexø sad begravet i arbejdet med *Pelle Erobreren*'s første bind. Men de af dens fem fortællinger eller forarbejder til dem, der lader sig tidsfæste, var blevet til tidligere, en enkelt tilbage til 1900.⁵⁷

Som først påpeget af litteraturhistorikeren Lars Peter Rømhild vidner alle disse fem fortællinger

om, at Nexø i denne periode var mindre optaget af sociale end af psykologiske spørgsmål.⁵⁸ I hans to forrige samlinger havde nogle af fortællingerne skildret bornholmsk og spansk proletarliv med en vis social indignation. Men af underklaseskildringer eller sociale motiver er der intet i *Mulds kud. Anden Samling*. Denne samling ligner til gengæld de to foregående ved sin nihilistiske grundholdning.

”Et Efterslæt” falder i to dele. Første kapitel skildrer over generationer et ældgammelt familiefjendskab mellem to bornholmske gårde af samme slægt; efter tragiske begivenheder forsoner man sig omsider. I andet kapitel er vi i samtiden, en søndag i sensommeren 1896. To unge mænd fra hver af familierne, Lars og Jakob, bedste venner, ”Tvillingerne”, følges ad til skydeøvelser i den lokale amtsskytteforening. Her kommer Lars, måske på grund af en fejl fra Jakobs side, til ved et vådeskud at dræbe en af de andre skytter. Lars får en mild straf for uagtsomt manddrab, men er en knækket mand. ”Tvillingernes” venskab lider tilsyneladende ingen overlast, men Lars pines af uvisshed over, om Jakob havde eller ikke havde ladt riflen. ”Men Løsningen faar han aldrig, thi den eneste, som skulde give ham den, kender den ikke selv.”⁵⁹

Et varsel om ulykken havde de to unge mænd fået af Jakobs bedstemor, da de var på vej mod skydeterrenet:

”Pas nu paa med jerre Skydebøsser”, sagde den Gamle. ”I kan gaa og komme slemt til Fortræd med dem – det har én hørt før. Det er farligt Legeværk, især paa en Søndag.” [...]

”I skulde nu ligegodt ikke gaa ud og skyde om Søndagen i Stedet for at søge Herrens Hus; der kommer ikke noget godt ud af det,” sagde hun alvorligt.⁶⁰

De unge slår det hen med en spøg, men dagens udfald giver bedstemoderen ret. Fortællingens titel ”Et Efterslæt” – det der vokser frem på marken efter en første høst – peger mod en tvangsmæssig gentagelse af det nedarvede familiefjendskab, hvis oprindelige årsag ingen længere husker.

”En Duel” er en rammehistorie, hvor en fortæller beretter om et aftenselskab, og hvor en anden af deltagerne, fortællerens barndomsven, den tidligere officer Dam, efterfølgende fortæller *sin* historie, hvis centrale punkt er hans deltagelse i en duel.

Selskabet udgør et repræsentativt udsnit af dansk middel- og overklasse. Om fortælleren skinner visse forhold igennem: Han er ungkarl og har levet et beskedent liv. Han tænker langsomt. Og han har sine traditionsbestemte normer og principper vedrørende pligt og lovlighed. Han er kort sagt indbegrebet af en småborger. Og da det afsløres, at officeren ikke har overlevet en duel, men begået et mord på udfordreren for at undgå duellen, krakelerer fortællerens verdensbillede i komiske selvmodsigelser. På den ene side må et mord jo bestemt straffes, på den anden side vil han ikke angive Dam. På den ene side har han angiveligt et gennemtænkt ”Pligtforhold til Øvrigheden”,⁶¹ på den anden side byder hans samvittighed ham ikke at foretage sig noget. Og han indser, at også han selv har potentialet til i en given situation at blive morder. Derfor foretager han sig bekvemt nok ingenting. Som i ”Dødskamp” (1897), ”Onkel Peters Penge” (1901) og andre tid-

lige Nexø-fortællinger udstiller ”En Duel” småborgerlige normer og lader dem blive udfordret af grumme beretninger om selvmord og mord. Normerne og idealerne viser sig at være ganske bøjelige.

”Banlyst” er en rammefortælling lagt i munden på en krigsinvalid ledvogter. Over for en unavngiven ung tilhører beretter han om sin og vennen Valdemars barndom og ungdom, deres deltagelse i Første Slesvigske Krig (Treårskrigen) og deres invalidering samt Valdemars senere selvmord. Valdemar ligner andre mandsfigurer i det tidlige forfatterskab: Han er en vital ung mand, der går under på grund af sine sjælelige brist. Hans fysiske styrke, mod og dygtighed kontrasteres af hans selvoptagethed og psykiske skrøbelighed.

Fortællingens kup er, at dette nedslående psykologiske tema udfoldes af en yderst jævn og livlig, usentimental og fatalistisk fortæller, som personligt er uden nogen forståelse eller sympati for sin hovedpersons handlemåde, om end han til sidst finder et slående billede for den:

Men det er med Mennesker lige som med Heste, alle har ikke samme Sindelag. Nogle lægger sig i Selen og trækker alt hvad der læsses paa, andre slaar bagop og vil sparke Læsset fra sig. Det slaar de sig jo i Stykker paa naturligvis. Valdemar var nu som en ung Hest, der er kommet i en Pigtraadshegn og skærer sig itu fordi den ikke vil gaa tilbage.⁶²

I den kunst at lægge fremlæggelsen af et kompliceret forløb i munden på en naiv eller uforstående fortæller minder ”Banlyst” om Steen Steensen Blichers ”Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog”.

”Ungdom”

Det kunstneriske højdepunkt i samlingen er fortællingen ”Ungdom”. Den skildrer et møde mellem to mennesker og to verdener: storbyens og radikalismens verden på den ene side, provinsens og missionsens på den anden. En ung mand har ligesom Henrik Pontoppidans *Lykke-Per*, hvis første seks dele forelå her i 1903, forladt et teologistudium til fordel for en tro på den enkeltes frihed i pagt med den tekniske rationalitet. Nietzsche spores bag hans magtdyrkelse, vitalisme og antireligiositet, Georg Brandes bag hans hyldelse til den fri kærlighed. Den unge fritænker er selve indbegrebet af modernitet. Ombord på en færge på vej fra Kalundborg til Aarhus giver han sig i samtale med en ung pige fra et missionsk hjem og forsøger, uden held, at overbevise hende om sin egen livsanskuelse. Men han må ved deres afsked på havneperronen i Aarhus se sig overvundet:

Saa fik han Øje paa hendes Ryg lidt fremme, hun var gaaet forbi Kupeen og maatte have set paa ham. Nu kom hun nølende tilbage, gik tungt som var hun ikke sig selv mægtig. Ud for Vogn døren stansede hun næsten helt sin Gang, saa bedrøvet op paa ham og halv rakte Buketten mod ham. Han strakte Haanden ud efter den men tog hende i Stedet blødt om Haandledet og drog hende op paa Trinbrættet.

En Stund sænkede de Øjnene dybt i hinandens, saa lukkede hun sine, gled langsomt over mod ham som en segnende Blomst og kyssede ham, med blodrige Læber.

Toget satte sig i sneglende Bevægelse, og hun stod tilbage [...].⁶³

Den tidligere dansklærer Nexø har været bevidst om det litteraturhistorisk symbolske ved rejseruten Kalundborg til Aarhus: den samme rute fra hvilken Ludvig Holberg lod sin parodiske helt *Peder Paars* blive slået alvorligt ud af kurs.

Men der findes også en anden, mere direkte, men negativ inspirationskilde: Jakob Hansens novelle ”Et Kald” fra samlingen *Menneskenes Dotre* (1900). Også her møder vi en veltalende ung fritænker og amoralist, også her står hovedpersonens urbanitet i kontrast til en landlig pige – hos Hansen en grundtvigsk pige, en højskoleforstanders datter. ”Et Kald” er ikke mindst en veloplagt satire over højskolebevægelsen. Og det slår næppe fejl, at han har skrevet den med drillende bagtanke på en bestemt af højskolebevægelsens ætlinge: venen Nexø. Hvis det er tilfældet, så fik Nexø det sidste ord med ”Ungdom”. Hvor Hansen skabelonagtigt lader sin blaserte hovedperson forføre den unge pige for at bevise styrken af sin modernitet, der får de – langt mere naturligt tegnede – hovedpersoner hos Nexø begge deres indbyrdes modstridende livsanskuelser dementieret af livet selv. ”Ungdom” er stemningsrig kunst over for ”Et Kald”s tørre parodi.

”Ungdom” er skrevet af en digter, der stilistisk er på højde med det mest avancerede i samtidens litteratur. Som psykologisk skitse glimrer den ved sine naturalistisk minutøse personstudier. Den lyriske indledning, hvor havets dønninger, dampmaskinens stampen og den mandlige hovedpersons puls glider i et, kunne være skoleeksempel på symbolismens sammensmeltning af subjekt og objekt, men uden den klassiske symbolismes fremmedfølelse. Også impressionismens fragmenterende øjebliksfremstilling, der modsvarer bylivets flueøjede

oplevelsesmåde, mestrer Nexø til fulde. Og i betragtning af den mængde litteratur- og åndshistorie, fortællingen når at forholde sig til, siger det noget om hans frodige digtersind, at han til syvende og sidst lader al teori komme til kort og giver det sidste ord til ”det store vidunderlige *paa Trods af alt*.”⁶⁴

Med ”Ungdom” er Nexø i fuld fart på vej bort fra ungdomsforfatterskabets *fin-de-siècle*-pessimisme og dyrkelse af dekadencen.

”Forbillederne”

Da *Muldskeud. Anden Samling* fremkom, var *Politikens* anmeldelse lagt i hænderne på forfatteren og litteraturhistorikeren Poul Levin, som var jævnaldrende med Nexø. Denne anmeldelse gav anledning til polemik, idet Nexø for en gangs skyld gjorde indsigelse, og den skal derfor citeres her:

Skønt denne Bog bestaar af fem Fortællinger, er den en Helhed. Den er ikke et Bind, som Forfatteren har faaet i Stand ved at samle nogle spredte Bidrag til Blade og Tidsskrifter, men alle Fortællinger belyser én ganske bestemt Tanke, der ved denne Fremgangsmaade bankes ind i Læseren. Netop *bankes*, thi Andersen Nexø lider stadig af en vis Mangel paa Finhed, han overlader for lidt til Læserens egen Intelligens og standser ikke, før han som en nidkær Pædagog har overbevist sig om, at nu kan da ingen forsvare at have misforstaaet ham. Denne alt for ukunstneriske Fremgangsmaade er maaske en Arv fra Zola, der jo ofte er nævnt som Andersen Nexøs Forbillede, men den kan ogsaa stamme fra helt personlige Tilskyndelser fra Forfatteren, thi man lærer af den, man ligner. [...]

Selve Udgangspunktet om Skæbnen, det Ubevidste, der pludselig skyder frem i et Menneske og afgør dets Handlinger, er jo ikke noget nyt. Man kaldte det før for ”Dyret i Mennesket”, og Zola, hvem man atter maa mindes, beskæftigede sig dermed lige fra Ungdomsværket *Therese Raquin* til *Menneskedyret*. [...] Det betydelige ved Andersen Nexø er hans Vilje. Der er noget ejendommeligt karskt og rent over hans Stil, den græmmes ikke af ufølt Lyrik og bevidst Paraderen. Blandt vore yngre Skribenter er der ingen, der kæmper med redeligere Hu end Andersen Nexø.⁶⁵

Under overskriften ”Forbillederne” stod Nexøs svar at læse i *Politiken* en uge senere:

Politikens Anmelder har fuldstændig ret i, at Zola ofte er nævnt som mit Forbillede – saa ofte nu, at jeg har Lov at tabe Taalmodigheden. Og da han foreløbig er den, der sidst har holdt ”mit store Forbillede” manende op foran mig, retter jeg min Protest mod ham.

Noget af det første, jeg har skrevet, er Novellen *Dødskamp* (i ”Skygger”); jeg kom den Gang lige fra Arbejdet og havde absolut intet med ”Literatur” at skaffe – men des mere med Mennesker. Novellen sendte jeg til en Tidsskriftredaktør og fik den tilbage med Beskyldningen andenhaands – ”prøv blot at sammenligne den med sit store Forbillede Raskolnikov”, skrev Manden. Der gik et Par Aar, inden jeg fik Lejlighed til at foretage Sammenligningen. [...]

Saa skrev jeg *Familien Frank*, og E. B. [Edvard Brandes’ signatur] sagde de skæbnesvangre Ord – Zolas *Nana*! Nu var Vinden sat, Kritikerne vak-

lede ikke længer; ”Zola; Forbilledet Zola; det store Forbillede Zola” – Satsen fik Lov at staa fra Anmeldelse til Anmeldelse og gik paa Omgang mellem Anmelderne. Kun Albert Gnuetzmann var elskværdig nok til at protestere mod denne ”nemme Metode”.

Mon nogen dansk Forfatter kender saa lidt til Zola som jeg? Da *Familien Frank* udkom, kendte jeg kun *Dr. Pascal*, nu kender jeg ogsaa *Krigen*, *Mukerten* og *Familien Rougon* – ja og saa naturligvis mine egne Bøger.

Og mon ikke Kritikerne skulde søge lidt mere i Kilderne for al god Literatur – nemlig Livet – naar de vælger Udgangspunkter for en Bedømmelse? Jeg i alt Fald vilde være vel tjent med, at Anmelderne kendte mindre til Literatur og mere til Mennesker; saa de f. Eks. tænkte paa Almuen og ikke paa Zola, naar de læste en Almueskildring.⁶⁶

Samme år erklærede Nexø i øvrigt, at han følte sig kollegialt hjemme blandt sine samtidige forfattere, følte sig

stærkt knyttet til næsten alle af det Kuld, jeg selv tilhører: Skjoldborg, Nathansen, L. C. Nielsen, Jakob Hansen, Aakjær, Johs. V. Jensen, Ludvig Holstein og af de yngre Harald Kidde og Otto Rung.⁶⁷

Og skønt Nexø jævnlgt koketterede med at være ringe belæst, så var han alle dage en flittig læser, der hurtigt tilegnede sig essensen af det læste. Læsningen gjorde ham efterhånden til noget af en lærermand med en omfattende historisk og åndshistorisk viden og et stort udsyn.

Den af Nexø beundrede Johannes Jørgensen har sagt, at

det er ved at optage andres Stil i sig, at ens egen bliver til. Gennem en Række Efterligninger af fremmed Stil naar den begyndende Forfatter til sidst frem til sin egen.⁶⁸

Stilistisk og motivmæssigt måtte også Nexø igennem dette. Han er ingen undtagelse fra reglen om, at unge forfattere er mindre selvstændige, end de senere bliver. Alene i det publicerede forfatterskab, for slet ikke at tale om digtene i skrivebordsskuffen, måtte han, som vi har set, igennem folkevisepastiche, skolelærerlitteratur, symbolisme, impressionisme og naturalisme (kritisk realisme), inden han varigt fandt frem til sin egen form og sit eget stof. Da havde han optaget, hvad han kunne bruge fra forgængere og forbilleder.

Nexøs forfatterskab fremviser utallige eksempler på, hvor bevidst han forholder sig til tidligere digteriske, filosofiske, mytologiske, religiøse og historiske behandlinger af sit stof. En professionel forfatters liv er ikke mindst et liv mellem bøger, et litterært liv. På et tidspunkt var han næstformand i Dansk Forfatterforening, på et andet tidspunkt var han selv forlægger. Også i dette liv og i disse bøger har han, som vi skal komme nærmere ind på, sine kilder.

Det havde nok været rigtigere, om Nexø havde sagt, at han, da han skrev ”Dødskamp”, kom lige fra højskolen, end at han kom ’lige fra arbejdet’. Og måske sved Poul Levins ord om Nexøs overpædagogiske hang til at understrege sine pointer nok så meget som beskyldningen for plagiat. Den skulle

senere gå igen i mange skildringer af Nexø som person og som forfatter.

Den radikale Klub

Nexø var i 1904-1905 medlem af Den radikale Klub. Den var stiftet i efteråret 1903, og dens medlemmer var overvejende skribenter og akademikere fra kredsen omkring *Politiken*.

Rigsdagsmændene Oskar Hansen og Christian Krabbe havde skrevet Den radikale Klubs kampskrift *Om Prygl som Straf* imod justitsminister Alberts forslag om en 'pryglovg', et tillæg til straffeloven om korporlig afstraffelse af volds- og sædelighedsforbrydere. Men loven gennemførtes med kulturminister, fra 1905 konseilspræsident (statsminister) J.C. Christensens støtte og var i anvendelse fra 1905 til 1911.

Også på anden vis markerede klubben sig som samlingssted for de socialliberale, for dem, der lå til venstre for Venstreregeringen, men ikke var socialdemokrater. Aktieselskabet Den fri Presse samlede

således ind blandt Den radikale Klubs medlemmer til støtte for en radikal presse uden for hovedstaden.

Men først og fremmest forberedte Den radikale Klub en ny partidannelse, og Det radikale Venstre blev stiftet i Odense den 21. maj 1905. På programmet var en konsekvent antimilitarisme, lige og almindelig valgret og sociale forbedringer for husmænd og fattige byboere. Programmet var i høj grad formet efter arven fra Viggo Hørup, politiker og redaktør af *Politiken* frem til sin død i 1902.

Nexø var en varm beundrer af Hørup, men han gik ikke med ind i det nye parti. Han foretrak at stå frit. Men han slog sine egne slag mod 'prygloven', mod Venstreregeringens politik i det hele taget og J.C. Christensen i særdeleshed. Til *Politiken* skrev han et par bidske artikler om, hvad det længe ventede Systemskifte af 1901 havde fået af betydning for almindelige mennesker, for småfolk i by og på land.⁶⁹ Svaret var: intet. Venstreregeringen interesserede sig åbenlyst mere for kirkepolitik end for socialpolitik.

M. ANDERSEN NEXØ

SOLDAGE

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG